

3.1 Bestandssituasjonen for villtorsk

Asgeir Aglen, Havforskningsinstituttet

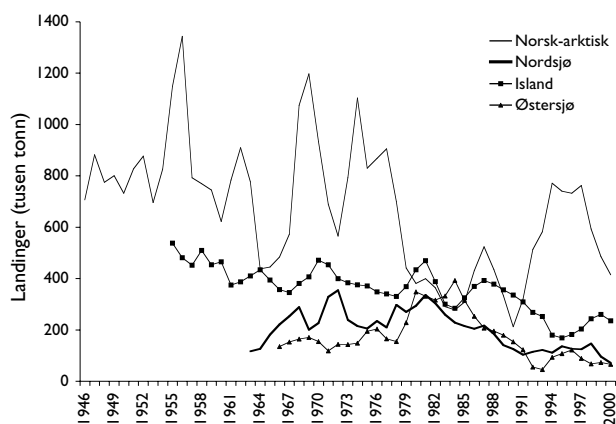
Torsk har vært svært ettertraktet mat gjennom mange hundre år. Det har ført til gode priser og dermed stor interesse for å fiske torsk. Med økende flåtekapasitet har derfor overbeskatning blitt et fellestrekk for alle torskebestander. Dette er en utvikling som har pågått over flere tiår. Innføring av en rekke reguleringer og begrensninger i fiskeriene har i de siste 20 årene bremsset på denne utviklingen, men har ikke vært tilstrekkelig til å snu den. De kanadiske torskefiskeriene ble stengt i 1994, og bestandene er fremdeles i dårlig forfatning. På vår side av Atlanteren har torskebestandene holdt ut noe lenger, men flere av dem er i dårlig forfatning.

Bestand	Periode	Landing (tusen tonn)		
		Gj.snitt	2000	Kvotead 2002
Norsk-arktisk torsk	1946-2000	671	414	181
Norsk kysttorsk	1984-2000	52	37	16
Island	1955-2000	360	235	164
Grønland	1955-2000	150	0,2	0
Færøyene	1961-2000	24	23	22
Vest av Skottland	1966-2000	14	3	0
Irskesjøen	1968-2000	9	2	0
Nordsjøen og Skagerrak	1963-2000	200	71	0
Kattegat	1971-2000	11	5	0
Østersjøen (Beltene)	1970-2000	39	38	36
Østersjøen (Hovedbasseng)	1966-2000	175	66	0
Sum		1705	894	419

Tabell 1 Årlige landinger fra torskebestander i Nordøst-Atlanteren
Annual landings of cod stocks in the Northeast Atlantic

Tabell 1 gir en oversikt over fangstene fra torskebestandene i Nordøst-Atlanteren. For alle disse er fangsten i 2000 lavere enn det historiske gjennomsnittet, og Det internasjonale råd for havforskning (ICES) sitt råd for 2002 er enda lavere. For seks av de elleve bestandene var rådet for 2002 null eller "lavest mulig" fangst. Samlet var fangsten i 2000 på omtrent halvparten av historisk gjennomsnitt, mens summen av kvoterådene for 2002 var på knapt fjerdeparten av historisk gjennomsnittlig fangst. Figur 1 viser fangstutviklingen for de bestander som har betydning mest i Nordøst-Atlanteren. For norsk-arktisk torsk og islandstorsk ser vi en fallende hovedtendens over hele den perioden som er inkludert. For nordsjøtorsken ser vi en god periode i 70-årene og i Østersjøen en slik periode i 80-årene, men begge disse er nå kommet dramatisk lavt.

En skiller gjerne mellom vekst-overfiske og rekrutterings-overfiske. Vekst-overfiske betyr at mye

Figur 1 Landinger av norsk-arktisk torsk, nordsjøtorsk, Islandstorsk og østersjøtorsk (unntatt sørvestre Østersjøen) for de perioder som er brukt i ICES sine bestandsvurderinger.
Landings of Northeast Arctic cod, North Sea cod, Islandic cod, and cod in the Baltic Proper for the periods used by ICES in the stock assessments.

fisk fanges mens den enda er så ung at den fremdeles har en tilvekst som langt overgår naturlig svinn fra årsklassen (naturlig dødelighet). Utbyttet for fiskeriet blir altså redusert ved at fisken fanges før den er "utvokst". Rekrutterings-overfiske betyr at gytebestanden er så mye nedfisket at den ikke klarer å produsere normale årsklasser.

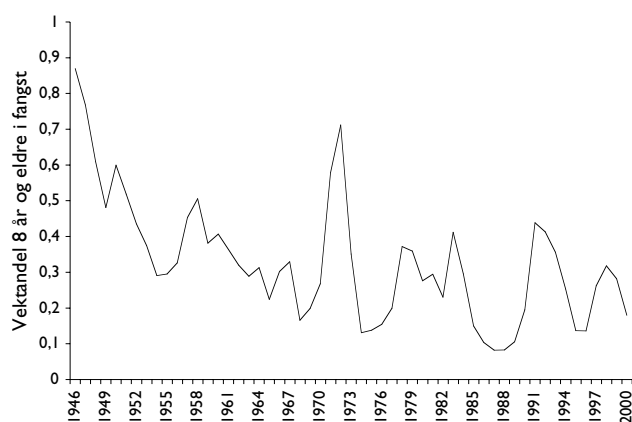
For noen av torskebestandene ble vekst-overfiske merkbart allerede i etterkrigsårene. Før den tid var flere av de viktigste torskefiskerier rettet mot kjønnsmoden fisk på gytevandring i kystnære farvann. Ved utbygging av havgående fartøy ble det totale fisketrykket økt, og en større del av fisket ble rettet mot umoden fisk i hele bestandens utbredelsesområde. Utviklingen av havgående fartøy startet før krigen, men på grunn av lav fangstinnsetning i krigsårene, ble ikke effekten særlig merkbart før noen år senere. For norsk-arktisk torsk kan vekst-overfisket illustreres ved andelen av åtte år og eldre torsk i totalfangsten (Fig. 2). Vi ser hvordan den avtok i perioden 1946-til 1970, mens den siden har variert noe, men har aldri kommet tilbake til et stabilt høyt nivå. Det var riktignok en kortvarig økning i andelen gammel fisk i 70-årene som resultat av noen uvanlig sterke årsklasser, og tidlig på 90-tallet

som en kombinert effekt av kraftige reguleringer, en god årsklasse og bedret mattilgang for torsken (økt loddebestand).

Rekrutteringen avhenger av en rekke faktorer i tillegg til gytebestandens størrelse. Det kreves derfor mange års observasjoner ved lav gytebestand, før en med særlig sikkerhet kan påstå at bestanden er ”rekrutterings-overfisket”. For nordsjøtorsk er alle unntatt en av årsklassene født etter 1987 under langtidsgjennomsnittet. Det er gode grunner for å hevde at en nedfisket gytebestand er en viktig årsak til dette, selv om det samtidig er grunner for å tro at miljøforholdene for torsk i Nordsjøen har vært dårligere i denne perioden, sammenliknet med 70-årene og slutten av 60-årene. For norsk-arktisk torsk har gytebestanden minket betydelig de åtte-ni siste årene, og alle de fire siste årsklasser er målt til å være under gjennomsnittet. En finner også at ved lave gytebestander er gjennomsnittlig rekruttering lavere enn den er ved høyere gytebestander, selv om det fins eksempler på gode årsklasser født av ganske små gytebestander. Ut fra føre-var-argumentasjon er i dag hensynet til gytebestand et viktig kriterium i ICES sin kvoterådgiving. Slik føre-var-grensen for gytebestand er definert skal rådgivingen sikre at fisket ikke fører til bestandssammenbrudd. Rådgivingen begrenser dermed graden av rekrutterings-overfiske, men gir ikke nødvendigvis sikkerhet mot at rekrutterings-overfiske forekommer. Vekst-overfiske har mindre fokus i ICES-rådgivingen, men er et stykke på vei ivaretatt gjennom en føre-var-grense for fisketrykket.

Miljøvariasjoner og overfiske

Alltid når en bestand er ved randen av sammenbrudd, oppstår det en debatt om hvorvidt hovedårsaken

Figur 2 Vektandel av 8 år og eldre fisk i fangstene av norsk-arktisk torsk i perioden 1946-2000. Proportion by weight of 8 year and older fish in the catches of North-East Arctic cod in the period 1946-2000.

er overbeskatning eller forverring av miljøet. Disse faktorer kan ikke enkelt analyseres uavhengig av hverandre, og debatten dreier seg oftest om hva som er årsak og hva som er virkning. Det er tydelig at miljøvariasjoner har stor betydning for torskebestandene. I Østersjøen bedres rekrutteringsforholdene dramatisk hver gang det skjer betydelig innstrømming fra Skagerrak. I Barentshavet har innstrømming av atlantisk vann en positiv effekt for torsken. På Canadakysten og vestkysten av Grønland var det levelige forhold for torsken mye lenger nord i de produktive torskeperiodene enn hva tilfelle har vært de siste ti årene. Slike påviste miljøeffekter rokker likevel ikke ved det faktum at alle disse bestandene ville vært bedre utnyttet ved å holde en betydelig lavere beskatningsgrad, i alle fall i de siste 30 årene.

Framtidsutsikter

Mye tyder på at alle viktige torskebestander har vært overbeskattet over lang tid, og situasjonen for en del bestander er i dag ganske kritisk. Dette krever en betydelig ”investeringsperiode” hvor en må holde lave fangster over flere år for å bygge bestandene opp på et produktivt nivå. Det betyr at for de fleste bestander vil det i beste fall gå fem-ti år før en kan ha håp om et forsvarlig fangstuttak i nærheten av de historiske gjennomsnitt vist Tabell 1. Rådene for 2002 (Tabell 1) gir en rimelig indikasjon på hva som samlet kan være et fornuftig årlig fangstuttak de nærmeste fem årene, selv om utviklingen kan bli noe ulik for de ulike bestander.

Historien har vist at det er vanskelig å få til rask gjenoppbygging av torskebestandene. I en del tilfelle har rådgivingen vært for dårlig, og reguleringene har verken vært tilstrekkelig strenge eller tilstrekkelig effektive (Nordsjøen og Barentshavet). I Canada og i Østersjøen har i tillegg miljøforholdene de siste årene vært ugunstige. Ut fra slike erfaringer kan vi frykte for flere tiår med lave fangster fra enkelte bestander.

For norsk-arktisk torsk vil de avtalte kvoter for 2002 og 2003 ikke gi rom for en rask gjenoppbygging av bestanden, og den reduserte rekrutteringen observert de fire siste årene gir ikke håp om vesentlig bedring i fangstgrunnlaget innenfor de nærmeste fem årene. Siden 1999 har loddebestanden i Barentshavet vært betydelig større enn i de seks foregående årene. Det har ført til bedre mattilgang for torsken og dermed betydelig redusert kannibalisme og litt bedret individvekst. Hvis denne situasjonen holder seg, vil en eventuelt sterk 2002-årsklasse av torsk kunne bidra til bedret fangstgrunnlag etter 2006.